

מהשבות ראשוניות על הרב הנקין זצ"ל כפוסק

הקדמה

בבוקרו של ח' בטבת, פחות מיומיים לפני פטירתו, מו"ר הרב יהודה הרצל הנקין זצ"ל עדיין עסק בפסיקת הלכה. באותו יום הוא הדריך את קבוצת יועצות ההלכה שעוסקת בקביעת מדיניות הלכתית הקשורה לנגיף הקורונה, בשאלה כיצד יש לסייע לנשים המתחבטות בשאלות הלכתיות ובריאותיות בנוגע לחיסון. טרם עלתה ארוכה למכתנו, וקשה להאמין שהרב הנקין לא ימשיך להדריך אותנו, יועצות ההלכה, ובכך להשפיע על חייהן של רבבות נשים דרך עבודתנו, בנוסף להשפעתו על רבנים וכלל הציבור בארץ ובעולם.

ברצוני לסקור תובנות מספר על שיטת הפסיקה של הרב הנקין, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשו"ת 'בני בני' בתשובות הנוגעות באופן ישיר להלכות נידה, טבילה ואמצעי מניעה. אין כאן כוונה לצמצם את משנתו של הרב הנקין לתחום אחד, אלא לנסות ולשרטט את גישתו ההלכתית דרך סקירת כמה נקודות בולטות שעולות מתוך תשובות ופסקים מעשיים בתחומים שעמדו במוקד עבודתנו המשותפת.²

הרב הנקין הגדיר בכתב³ את תפקיד הפוסק באופן הבא:

מלבד ידע רחב, הפוסק נזקק גם לדברים שאינם נתפסים באופן מוחשי: תבונה, אינטואיציה, ניסיון ושכל ישר.

גם מהעיון המוגבל שיוצג להלן, עולה דיוקנו של הרב הנקין כפוסק שעמד בדרישות הללו, ואף התעלה עליהן.

נפתח בהקדמה קצרה: בבחרותו באמריקה למד הרב הנקין במשך שנים בחברותא עם סבו, הרב יוסף אליהו הנקין זצ"ל, שהיה מגדולי הפוסקים במאה העשרים. כשעלה ארצה בשנת תשל"א, כיהן כרב האזורי של בקעת בית שאן ודרום הגולן, והוכר כמורה הלכה מן השורה הראשונה. במהלך השנים פרסם את ארבעת חלקי שו"ת 'בני בני' (תשמ"א-תשס"ד), וכתבים רבים נוספים בהלכה, בהגות ובפרשנות המקרא, ולאחרונה יצא לאור

1. גרסה באנגלית הופיעה ב-Traditiononline, תרגום: הרב דוד פוקס.
2. הדברים ראויים להרחבה ובלג"ד עוד אכתוב עליהם באופן שיטתי יותר, ואנסה לתעד את מלוא היקף פסיקתו בענייני טהרת המשפחה. שיחות עם הרב דוד ספרלינג, תלמיד מובהק של הרב הנקין, תרמו למאמר זה, ובעיקר לפסקת הסיכום.
3. http://www.edah.org/backend/coldfusion/Journal_resp.cfm?id=34

ספרו החדש 'מהלכים במקרא'. תפיסתו של הרב בנוגע לדרכו בפסיקת הלכה מתוארת בכרך הראשון של שו"ת 'בני בנים'. שם, כדרכו, מביא הרב דימוי מוכר - הפעם משל הננס הרוכב על כתפיו של ענק - וחוקר אותו כדי לגלות בו פנים חדשות:

והנה בהקדמה לספר 'שבלי הלקט' הקשה, היאך אנחנו נושאים ונותנים וסותרים דברי הראשונים? ותרץ לפי משלו של הרי"ד, שאנחנו כנסים הרוכבים על גבי הענקים, ולכן רואים למרחוק מהם. ועדיין צריך ביאור, מי גילה לו שזכה להבין דברי הראשונים, ומי הרכיב אותו על גבי הענק? אולם כך דרכה של תורה... אנחנו צריכים לטפס על גבי הענקים, ולהסתמך על סברותיהם ופרושיהם; אבל הקב"ה נתן בנו כח לטפס ולשבת על גביהם, ולהבין דברי הראשונים מרוב יגיעה ועמל, ומתוך כך לפעמים לראות למרחקים.

הרב הנקין מדגיש שהקב"ה נותן לננס כוח, ומזכה אותו בראיה למרחקים; אך הננס הוא זה שמצליח במאמץ רב לטפס על כתפי הענקים. רק הבנת דברי הראשונים 'מרוב יגיעה ועמל' מאפשרת 'לפעמים' ראייה למרחקים. הרב הנקין לא קיבל דבר כמובן מאליו, כולל את הסמכות שלו עצמו. אפילו שם חיבורו, 'בני בנים', מעיד על המחויבות שהוא חש כלפי סבו הדגול; ומקריאת התשובות בו ניכרים פירות של עמל רב ולימוד מדוקדק, כפי שכתב בהקדמתו לכרך השני: 'ועם מעט הכשרונות שירשתי [מסבי], מסרתי את נפשי לברר הלכה לאמיתה'. כאשר הראות מעורפלת וההלכה דורשת בירור, יש להסתמך על מחקר יסודי וחשיבה יצירתית, מתוך מחויבות עמוקה לאמת, כפי שכתב הרב הנקין בהקדמה לכרך א':

ולא נמנעתי משאלות קשות, אלא בקשתי את האמת כמות שהיא. ולא קבלתי דברים, אלא בדקתי אחריהם, לראות היעמדו בהלכה או לא.

בהקדמתו לכרך ג' הרחיב הרב בתיאור דרכו בלימוד, וכתב שם כיצד היה חוזר על דברי הש"ס והפוסקים פעם אחר פעם, וכל פעם מדייק יותר. הדיוק והיצירתיות בחתיירה אחר האמת ההלכתית מאפיינים את הפסיקה בשו"ת 'בני בנים', ואת הפיקוח של הרב הנקין על מפעל יועצות ההלכה של מדרשת 'נשמת'.

א. כתמים חומים: קריאה צמודה, הקשר ונאמנות

גם תשובה הלכתית שגרתית לכאורה עשויה להעיד על תכונותיו הייחודיות של פוסק. חלקן מתבררות מעבר לנכתב. בשו"ת 'בני בנים' (ח"א סי' כט) דן הרב הנקין במקרה של אישה שראתה כתם חום על בגד סינתטי. האישה שאלה אם נאסרה רק לאחר שכבר כיבסה את הבגד. בד סינתטי אינו מקבל טומאה, ולכן היה מתבקש לטהר את הכתם מטעם זה בלבד.⁴ עם זאת, הרב הנקין דן בשיטות שלפיהן הידיעה שהכתם בא בוודאות מגופה של האישה מונעת מאתנו לסמוך על הקלה זו. לבסוף פסק הרב להקל שלא נאסרה משני שיקולים הלכתיים אחרים: צבע הכתם ונאמנות האישה. באשר לשיקול

4. שו"ת 'אגרות משה', יו"ד ח"ג סי' נג.

הראשון, שנוגע לצבע, מציין הרב הנקין היעדר מקורות קדומים על הגוון שנקרא היום 'חום'. לאור השכיחות הגבוהה של כתמים חומים, שתיקה זו מפתיעה ובוטלת. הרב התייחס אליה בטיעון מרתק:

בשיר השירים פרק א' (פס' ה-ו): שחורה אני ונאווה בנות ירושלים... אל תראני שאני שחרחרת, ששזפתני השמש. אלמא קודם שזוף, אינו נופל עליהן לשון 'שחור'; ומן הסתם היה להן עור כצבע הספרדים היום, וכבני ישראל בזמן המשנה (עיין במסכת נגעים פרק ב' משנה א'), ועל כן בחום בהיר כזה, שהוא חום-צהבהב, אין לחשוש למראה דם [מטמא משום נידה]... והנה הפוסקים נקטו לשון ברוי"ן בלע"ז, כיוון שמה שאנחנו קוראים 'חום' אינו מופיע בתנ"ך ובתלמוד... ואם כן, איזה שם נתנו למה שאנחנו קוראים 'חום'? אלא בוודאי נכלל [חום כהה] בלשון שחור...

עולה מכאן שקריאה צמודה ללשון התנ"ך תומכת בפסיקה שהכתם שתיארה האישה אינו צבע אוסר משום נידה (אף שגוונים כהים יותר עלולים לטמא, מדין דם שחור). בתשובותיו נוהג הרב הנקין לבחון אם פסיקה המושתתת על קריאה זהירה של המקורות עשויה להתיישב עם עמדות מחמירות יותר. גם כאשר שוקלים להקל, יש לבחון היטב את המקורות בהקשרם, כדי לעגן את הפסיקה במסורת ההלכה. כאן מוכיח הרב שגם אחד מחשובי הפוסקים שהחמיר בכתמים שהגיעו בוודאות מגופה של האישה הורה להקל בכל מקרה שבו הכתם הוא בצבע חום בהיר או בינוני. לגורם השני, נאמנות האישה, התייחס הרב רק כבדרך אגב בתשובה הכתובה; אך בעבודתו עם יועצות ההלכה התבררה החשיבות שייחס לגורם זה. בתשובה הכתובה מחיל הרב את הכלל 'נאמנות אישה לומר: כזה ראיתי, ואיבדתי' (נידה כ ע"ב). הוא מתאר כיצד הראה לאישה דוגמיות של צבעים שונים, כדי לוודא שזיהה בדיוק את הצבע שהתכוונה אליו. כך נוהגים פוסקים רבים, אך במסגרת הפיקוח על עבודתן של יועצות הלכה, התייחס הרב הנקין לנאמנות האישה כעיקרון מנחה בהלכה, והוא האמין בנו. הרב הנחה אותנו ליישם באופן חופשי את פסיקתו לגבי כתמים חומים. בדרך כלל, חיבורים הלכתיים נוטים להחמיר יותר מפסיקה אישית בעל פה, אך הוא הורה לנו באופן שגרתי לענות לנשים בכתב שהפרשה חומה בהירה, שאין בה שום נטייה לאדמומית - איננה אוסרת, גם לא בהפסק טהרה. כך גם בפסיקתו הלכה למעשה: כאשר השואלות היו משוכנעות שכתמיהן, ואפילו עדי הבדיקה שלהן, עמדו בתנאי צבע אלה - הרב לא דרש להראות את הכתמים לסמכות הלכתית או לבחון צבעים נוספים.⁵

5. באתר יועצות ההלכה באנגלית כתוב בזו הלשון (בתרגום לעברית): 'שימי לב שלדעת רוב הפוסקים, הפסק טהרה אינו חייב להיות נקי לחלוטין. אם כל ההפרשה על העד היא בצבע לבן, צהוב בהיר, או חום בהיר, ואין בה שום אדמומית - את רשאיית למנות את היום הבא כיום הראשון של שבעה נקיים. אם ההפרשה אדומה בבירור, עלייך לעשות הפסק נוסף. כל צבע אחר דורש שאלת חכם'. השוו לדוגמה לדברי הרב בנימין פורסט, *A Woman's Guide to the Laws of Niddah* (Mesorah Publications, 1999), עמ' 124 (בתרגום לעברית): 'צבעם של רוב הכתמים הוא חום. חום שנוי במחלוקת בין הפוסקים... יש להראות לרב כל כתם חום', ולדברי הרב מרדכי אליהו, דרכי טהרה (סוכת דוד, 1984)

ב. אמצעי מניעה: הסב ונכדו

לעיתים קרובות, תשובותיו של הרב הנקין מסבירות את פסיקותיו של סבו ומחילות אותן. בשו"ת 'בני בנים' (ח"א סי' ל) הוא מביא את הפסק של סבו, שמתיר להשתמש בדיאפרגמה למניעת היריון. בתעוזה המסתמכת על פסיקת סבו ועל קריאה מדוקדקת בדברי הראשונים, הרב הנקין דחה באופן שיטתי את דרכו של הרב משה פיינשטיין זצ"ל בלימוד הסוגיה, ואת פסיקתו להלכה, שהתירה את השימוש בדיאפרגמה רק במספר מצומצם של מקרים.⁶

ראשית, הרב הנקין בוחן את דברי הראשונים כדי להוכיח שהשימוש במוך נעשה לשם שאיבת הזרע **לאחר** קיום יחסי אישות, ולכן אין בכך תקדים לשימוש בדיאפרגמה **במהלך** קיום יחסים. בשלב השני, הוא טוען שניתן להתיר שימוש בדיאפרגמה במהלך קיום יחסי אישות, מכיוון שהדיאפרגמה שונה מהמוך שעליו דיברו הראשונים בגודלה ובצורתה. הוא מוסיף שהעובדה שהאישה מכניסה את הדיאפרגמה לפני קיום יחסים, ללא סילוק פעיל של הזרע, הופכת את השימוש בה לגרמא (פעולה עקיפה), ובכך לא נדרשת הכרעה במחלוקת אם מותר לאישה להשחית את זרע האיש. הרב הנקין גם מבאר את פסיקת סבו, שלפיה מותר להשתמש באמצעי מניעה במשך תקופה ממושכת על מנת לרווח בין לידות, אפילו במקרה שטרם קיימו מצוות 'פרייה ורבייה'. הרב מוסיף ראייה משלו מההלכה שמתירה לאם להמשיך להיניק תינוק גם לאחר שמלאו לו שנתיים, אם לא הייתה הפסקה בהנקה, וזאת אף שההנקה עשויה למנוע היריון:

ידוע שבמניקה יותר מעל שנתיים, לפעמים מחמת ההנקה לא תתעבר; ואיך התירו לה לדחות פריה ורביה של הבעל, בשביל דבר שאינו ענין סכנה? אלא על כרחך, כיוון שהוא לטובת הולד שימשיך לינוק - גם זה מותר, ונכלל בקיום פריה ורביה. ובזה מבוארים דברי הגמ"ז זצלה"ה בס"ד לע"ד... ובאם באה שאלה, אני מברר האם האישה רוצה למנוע היריון לטובת הולד, או כדי שתצא לעבודה. כאן לא מסתפק הרב הנקין בהסבר לגבי שיטת סבו, אלא מוסיף לה יישום נוסף. בפסיקתו הלכה למעשה, מתיר הרב הנקין לנשים להמתין שנתיים בין היריונות, כל עוד הסיבה המרכזית לדחיית הלידה הייתה רצון האם להקדיש תשומת לב לילדיה. ההיתר להשתמש באמצעי מניעה מעבר לתקופה זו היה תלוי בפרטי המקרה. הרב חזר והדגיש את היסוד לגישה זו באופן תמציתי בתשובה מאוחרת יותר ('בני בנים' ח"ב סי' לח):
הגמ"ז זצלה"ה התיר [שימוש באמצעי מניעה] לארבע וחמש שנים, אם מתעסקת בולד - כי מצות פריה ורביה אינה היריון ולידה בלבד, אלא גם גידול הילדים.

עמ' 30: 'חום - שאינו נוטה לאדום, כעין קפה או ערמונים - טהור. ומכיוון שצבע הקפה שונה מסוג לסוג, ויש ספק מהו צבע הערמונים, האם הכוונה לערמונים חיים או מבושלים, יש לשאול שאלת חכם בכל בדיקות הפסק טהרה, או בבדיקות שבאו בעקבות הרגשה פנימית'.
6. שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ג סי' סג.

מצוות 'פרייה ורבייה' היא מצווה מורכבת במיוחד, מכיוון ש'מפתח של חיה' (יולדת) לא נמסר בידי אדם (תענית ב ע"א). הדיון ההלכתי המסורתי עוסק בשאלה אם קיום המצווה הוא על ידי הולדת בנים, או במעשה ביאה הראוי להולדה (או צירוף של השניים).⁷ התובנה החדשה שעולה מכאן היא שמעבר למעשה של הולדת ילד בריא, המצווה כוללת גם היבטים איכותיים של גידול ילדים. בניגוד לתשובה הקודמת שהובאה, שבה השאיר הרב הנקין לקורא את ההבחנה בהבדל החריף בין שיטת סבו לפסקי הרב משה פיינשטיין, תשובה זו פותחת בהבעת תסכול מכך שהרב פיינשטיין לא הזכיר כלל ב'אגרות משה'⁸ את הגישה המקילה של הרב הנקין הסב. התשובה שמתוכה לקוח הציטוט כאן עוסקת בשאלה אם יש מצווה להוליד ילדים נוספים, לאחר קיום מצוות 'פרייה ורבייה' בהולדת בן ובת. בעניין זה לא הייתה לרב הנקין מסורת ברורה מסבו. הוא פוסק שיש קיום מצווה בהולדת ילדים נוספים, אך אין בכך חיוב, בעיקר לאור שיקולים של שלום בית ויציבות כלכלית. בנוסף להעמקה אופיינית בדברי הפוסקים, הרב הנקין בונה את טיעונו על בסיס פסקי הלכה ידועים של סבו:

אין משיבים בשם הארי אחרי מותו, ולא נודע לי שהורה בשאלה זו בדיוק; אבל אכתוב דעתי הענייה, ואולי אכוון גם לדעתו הרמה... אינה צריכה [אשתו של השואל] להחריב את עצמה כדי לבנות העולם. וכל מה שכתבתי ב'בני בנים' [חלק א'] סימן ל', לא היה אלא לבאר דעת הגמ"ז, שהתיר לדחות הריון לכמה שנים אחרי לידת ולד חי, אפילו לא קיים פריה ורבייה עדיין; אבל כשקיים פריה ורבייה והוליד עוד, אזי אינו צריך לפנים - שאינו מחוייב במקום צער ודוחק פרנסה להוסיף בנים.

חלק מהטיעונים שבהם משתמש הרב בתשובה זו מקוריים לחלוטין. לדוגמה, בציטוט שהובא לעיל הוא מציין באופן מיוחד את המחיר הכבד שגובות לידות מרובות מהאם, ומביא בחשבון את טובת האם בנוסף לצורכי הילדים והמצווה המוטלת על הבעל. פרט לזאת, בסיכום התשובה ב'קיצור פסקי שו"ת בני בנים' ובגרסתה באנגלית,⁹ הוסיף הרב שהחובה להמשיך בפרייה ורבייה מתקיימת בהולדת בן אחד ובת אחת נוספים, בהתאם לעיקרון שתקנות מדרבנן מקבילות למצוות מדאורייתא שבבסיסן.

הרב הנקין מביא ראיה נוספת מהוראת ה'ברכי יוסף'¹⁰ לפיה אדם שקיים את המצווה מדאורייתא אינו חייב בקיום יחסי אישות באותה תדירות כמו קודם לכן, כל עוד אשתו מסכימה לכך. הרב הנקין הציע שעל יסוד זה אפשר להתיר לזוג להשתמש באמצעי מניעה:

ובברכי יוסף... תרץ שמצד לערב אל תנח ידך (קהלת יא, ט) אינו חייב לבעול כל עונה, אלא תסגי לעתים רחוקות וקרא הכי כתיב ולערב אל תנח ידך שלא יניח

7. לדוגמה רמ"א, אבן העזר סי' א סעי' ו; שו"ת הרדב"ז, ח"ז סי' ב; 'ערוך השולחן', אבן העזר סי' א סעי' ט.

8. שו"ת אגרות משה, אבן העזר ח"א, סד.

9. בספרו (Responso on Contemporary Jewish Women's Issues (Ktav, 2003), עמ' 186.

10. ברכי יוסף, אבן העזר סי' א ס"ק ב.

לגמרי... ולפי זה... מה לי שלא יבעול, מה לי שתשתמש בדיאפרא"ם, המותר כשלעצמו?

על טיעון זה, לפיו השימוש באמצעי מניעה מותר באותה מידה כמו הפחתת תדירות יחסי אישות, חוזר הרב בשו"ת 'בני בנים' (ח"ד סי' טו). בתשובה זו, הרב הנקין אינו מתיר לזוגות צעירים לדחות פרייה ורבייה ללא הגבלת זמן, אך כן מתיר באופן גורף שימוש באמצעי מניעה עד שישה חודשים מתחילת הנישואין. שישה חודשים הם הזמן המרבי שמותר לדחיית מצוות עונה, היתר שניתן לספנים המפליגים בים ואינם חוזרים לביתם זמן רב (משנה, כתובות סא ע"ב):

אני נוהג להתיר לזוג למנוע הריון עד לשישה חודשים אחרי הנישואין, שכן רשאי החתן לבחור להיות מלח שעונתו פעם בשישה חודשים... וממילא לא יקיים פריה ורביה באותו פרק זמן... ודי בשיעור של שישה חודשים לענות על רוב ההיסוסים והפחדים לקראת הנישואין; ובפרט מצד הכלה, שחוששת שמא לא יעלו הנישואין יפה.¹¹

סיבות שונות עולות בקרב זוגות מאורסים לדחיית הריון, אך לעיתים קרובות, החשש שהנישואין יעלו על שרטון עומד בבסיס הרצון לדחות את ההיריון, בעיקר אצל הכלה, שתידרש לשאת בעול ההיריון והלידה. כאן מאמץ הרב הנקין את גישת סבו, שלמצוות 'פרייה ורבייה' ממד איכותי. גישה זו עומדת בבסיס ההכרה בחששות של תחילת הנישואין כגורם רלוונטי להתיר שימוש באמצעי מניעה. גם כאן, הרב הנקין מרחיב את היריעה רק עד גבול המקורות המפורשים. הרב הנקין הנחה את יועצות ההלכה להשתמש בהיתר זה כאשר נשאלו לגבי שימוש באמצעי מניעה בתחילת חיי הנישואין, ולהציע לזוג להתיעץ עם גורם הלכתי במידה והם מבקשים להאריך את משך הזמן. מניסיון, לעיתים קרובות הוראה זו משככת את חששות הזוגות הצעירים, ומעודדת אותם להתמודד עם הסוגיות הרלוונטיות בכובד הראש המתבקש.¹²

ג. שאלות בהלכות טהרת המשפחה: הבנת המציאות

בכמה שאלות שנוגעות להלכות טהרת המשפחה, הפגין הרב הנקין צד חשוב אחר של עבודתו כפוסק: היכולת לחבר בין המקורות לבין הבנה עמוקה של המציאות האנושית שבה עסק.

לדוגמה, בשו"ת 'בני בנים' (ח"ב סי' לא) התיר הרב לגיורת הרה להינשא מחדש לבעלה בנישואין כדת משה וישראל מייד לאחר הגיור. בדרך כלל, כלה צריכה לספור שבעה נקיים לפני החופה, מחשש שתראה דם חימוד (דימום מהרחם, שנגרם מההתרגשות),

11. בהמשך אותה התשובה, הרב הנקין מביא ראייה לאורך התקופה של שישה חודשים ממקור אחר שקשור בדחיית נישואין, ובשל כך דחיית הולדה.

12. ראו <https://www.yoatzot.org/family-planning/2128> /סיכום (באנגלית) של פסיקות הרב זצ"ל. הסיכום עבר את ביקורת הרב.

אפילו אם איננה אסורה משום נידה.¹³ הרב הורה שבמקרה זה הכלה אינה צריכה לשבת שבעה נקיים לפני הנישואין. הרבנית הנקין סיפרה לי שרשם הנישואין ברבנות חשש לאפשר זאת, אך כאשר חבר לדעתו של הרב הנקין הרב שלום משאש זצ"ל, שהיה אז הרב הספרדי הראשי בירושלים, ההסכמה ניתנה, והחתונה התקיימה באותו ערב בבית משפחת הנקין. הסכמתו של הרב משאש נזכרת בסוף התשובה. הרב הנקין הביא שלוש סיבות לפסיקתו, ושלושתן מגובות בקריאה מדוקדקת של הפוסקים: המקרה של גירת חמור פחות מזה של גרושה שנישאת מחדש לבעלה, אשר לדעת פוסקים רבים אינה צריכה לשבת שבעה נקיים מחדש; ייתכן שהחשש לדם חימוד נוהג רק במקרה שבו גם הנישואין וגם יחסי האישות חדשים לזוג; והתביעה לנישואין, שבדרך כלל נחשבת לגורם שמאחורי החימוד, התרחשה לפני שהאישה התגיירה והתחייבה בהלכות נידה. הרב הבין את החשיבות המעשית בהקדמת נישואיה של האישה ככל האפשר, ומצא יסוד מוצק בפוסקים להתיר זאת.

בשאלה אחרת (ח"ב סי' לב) משיב הרב הנקין לרב שהורה לאישה עם כיני ראש להשתמש בתכשיר כימי לפני הטבילה. כאן מבחין הרב בין שלושה סוגי כינים: כיני הראש, כיני הגוף וכיני ערווה. בהמשך דבריו ממיין הרב את המקורות השונים, לעיתים תוך שימוש ברמזים טקסטואליים עדינים, לפי סוג הכינים הנידונות. הוא מסיק שהאחרונים שדרשו הסרה מאומצת של כל הכינים התייחסו ספציפית לכיני הערווה, הנצמדות חזק לעור. גם כאן, היכולת של הרב להכיר את המציאות ולבחון לאורה באופן מעמיק את מקורות המפתח, אפשרה לו להתיר את הטבילה לאחר סירוק יסודי, אפילו אם יישארו כמה ביצי כינים או אפילו כינים בשיער האישה - וכל זאת מבלי לסטות מדברי הפוסקים שקדמו לו.

הרב הנקין גילה הבנה מעמיקה דומה בתשובה לשאלה אם אישה רשאית לטבול כאשר בעלה מחוץ לעיר (ח"ב סי' לג, תשובה שאינה מתוארכת). מסיבות שונות, שחלקן נטועות בתורת הקבלה וחלקן מתייחסות לסכנה מוחשית, נשים רבות מודרכות שלא לטבול אם הבעל אינו בעיר. אישה שמועד טבילתה חל בזמן שבעלה אינו בעיר תקבל בדרך כלל הנחיה לדחות את טבילתה עד ליל שובו, ותטבול מוקדם יותר רק בנסיבות מיוחדות, למשל אם הוא אמור לשוב בשעות היום.¹⁴ הרב נקט בדעת כמה מהאחרונים שהתירו לאישה לטבול מוקדם יותר, אם יש אפילו סיכוי קל שבעלה ישוב לפני הווסת הבאה שלה. ואז הוא הוסיף שיקול חשוב נוסף להתיר:

13. שו"ע, יו"ד סי' קצב.

14. לדוגמה, לדברי הרב פורסט (שם, עמ' 168): 'אם בעלה אינו בבית, האישה אינה צריכה לטבול. אמנם לפי הקבלה, עדיף שהאישה לא תטבול אם בעלה אינו בבית. לדוגמה, במקרה של זוג שנוסע לחופשת קיץ, והבעל נשאר בעיר בימות השבוע ומצטרף לאישתו רק בסופי שבוע - אם מועד הטבילה המיועד הוא בשלישי בערב, עדיף שלא תטבול אלא אם כן ישוב למחרת, או אפילו אם יש סיכוי לכך. כמו כן, אם מועד הטבילה המיועד הוא בחמישי בערב, ואין מקווה בקרבת מקום שתוכל לטבול בו בליל שבת - רשאית לטבול, אפילו אם בעלה ישוב זמן קצר לפני כניסת שבת.'

ואם בעלה עומד לבוא למחרת, ולדוגמה בבוקר - אזי מצווה לטבול קודם, לכן כדי שיהיו מותרים מיד בחיבוק ונישוק ושאר קירבות, שגם הן מצווה... וגם אם יבוא בעלה לעת ערב, והוא עייף ויגע, ויצטרך לשמור על הילדים כשאשתו חופפת וטובלת - אין זה דרכי נועם, אלא תטבול קודם... ומעשים בכל יום בארץ ישראל, שהבעל משרת בצבא ומקבל חופשה ללילה אחד, ואין פנאי להודיע לאשתו קודם שיוצא לדרך; והוא מגיע באמצע הלילה, ושוב אי אפשר לאשתו לצאת למקווה, והוא חוזר לצבא למחרת...

ההדרכה שהאישה תדחה את טבילתה עד לאחר שובו של בעלה עשויה להשפיע על אופי המפגש המיוחדש ביניהם. גם אם הבעל צפוי לחזור בלילה, הרב הנקין מציע לאישה לטבול קודם לכן. כאשר נשים שאלו אותנו על כך, הוא המליץ על הקדמת הטבילה לפחות לערב שלפני שובו הצפוי של הבעל, ואף מוקדם יותר במידה שיש אפשרות שיקדים לשוב. בגישתו המעשית של הרב התבטאה לעיתים נטייה רציונלית. עם זאת, בתשובתו התייחס בכבוד רב למנהגים על בסיס חשש לסכנה כגון המנהג שלא לטבול בכלל כאשר בעלה אינו בעיר, או המנהג הרווח בכמה קהילות שאישה תישן עם סכין מתחת לכר אם היא טובלת בעת שבעלה אינו בעיר. במקום לדחות חששות אלה בהינף יד, הרב בחן אותם באופן מעמיק, וציין שהמקורות הבתר-תלמודיים העלו חששות אלה רק במקומות שבהם היה חשש ממשי לסכנה. הרב הנחה אותנו להבחין בין גופי הלכות לבין מנהגים, ולעודד נשים לנהוג כמנהג משפחותיהן, במידה וקיים.

כך גם בתשובתו להצעה רדיקלית לשנות את ההגדרה ההלכתית של דם בתולים (ח"ד סי' יד). הפונה ביקש לצמצם מאוד את החלת הדין שלפיו כלות בתולות נחשבות לנידות לאחר קיום יחסי אישות בפעם הראשונה. הרב הנקין הכיר בקשיים שהלכה זו מעמידה בפני זוג צעיר, ושב והדגיש את מחויבותו להתייחס בכבוד לכל שאלה שעולה בפניו: גם אני חרד מן המכשולים שפרישה של י"א יום, מיד לאחר בעילת מצווה, מציבה בפני החתן והכלה הטריים. ומכל מקום, הצעתו להלכה היא רחוקה מן האמת... שקשה להתייחס להם [לטענותיו]. ומכל מקום, מה שאיני רוצה שיעשו לי לא אעשה לאחרים, לבטל שו"ת שלהם ללא דיון.

למסקנה, הרב הנקין התיר לכלה לעבור הימנקטומיה (הסרת קרום הבתולים באופן כירורגי), ובכך להימנע מדין דם בתולים - בתנאי שתתייעץ לפני כן עם החתן, ושהרופא יעיד שהקרום הוסר לחלוטין. למעשה, הוא ביקש להבהיר לשואלת את ההשלכות ההלכתיות של ניתוח כזה, אך לא לעודד אותה לעבור ניתוח אלקטיבי.

ד. טבילה לשם תשובה: מניעים ופוטנציאל

בעניינים הלכתיים הקשורים לנשים, הרב הנקין היה ידוע כמי שרוחש כבוד רב למניעי האישה ולפוטנציאל הטמון בכל אחת. תשובתו בעניין טבילה בערב יום הכיפורים (ח"ג

סי' ה) מדגימה זאת היטב. המנהג לטבול במקווה בערב יום הכיפורים¹⁵ מתפשט ולכאורה מתנגש עם תקנת הריב"ש¹⁶ מהמאה הארבע-עשרה לאסור על רווקות לטבול. בתשובה זו התיר הרב הנקין לרווקות לטבול בערב יום הכיפורים. כדרכו, הרב פתח בציטוט הראשונים והאחרונים שהתירו. לאחר מכן הוא העיר שהחשש ביסוד פסיקת הריב"ש, לפיו טבילה כזו תפתח פתח לפריצות - אינה תקפה במקרה של טבילה פעם בשנה לשם תשובה, שלא קדמו לה הפסק טהרה וספירת שבעה נקיים. הרב הציע שנשים צעירות תלכנה למקווה עם אמותיהן, כדי להבטיח שהטבילה תיעשה בכובד ראש. עוד הוסיף שיתכן שרבני קהילות יחמירו באופן מקומי לאסור טבילה בערב יום הכיפורים. בהמשך התשובה התייחס הרב לטענה שטבילת נשים בערב יום הכיפורים אינה ראויה, מכיוון שאחד מטעמי הטבילה הוא ההידמות למלאכים, וטעם זה אינו שייך בנשים:

אין אנו באים להתדמות למלאכים מצד הזכרות שבהם, אלא רק לעניני יום הכיפורים, ובזה שפיר גם נשים יכולות להתדמות... שהרי ביום הכיפורים, באכילה ושתיה והליכה יחף ונקיון מעוון, אין חילוק בין גברים לנשים.

כדרכו התייחס הרב הנקין לטיעון ברצינות לפני ששלל אותו. נוסף על כך הוא הוכיח את טענתו ממקורות שלפיהם גם באמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בקול רם בקריאת שמע אנו נדמים למלאכים, 'ואף על פי כן, כל הנשים אומרות אותו בקול, ולא נשמע מי שפקפק בזה'. מתוך התשובה עולה גישתו של הרב, שמגדר אינו משפיע על פוטנציאל רוחני.

ה. הרהורי פרידה

חוט השני השוזר את כל התשובות שהובאו כאן הוא המחויבות העמוקה של הרב הנקין זצ"ל לדברי הפוסקים הראשונים והאחרונים, וליישומם ללא פשרות באופן שייתן מענה מתאים לצורכי הזמן. יש מלמדי הלכה שטוענים שהנסיבות היום השתנו ללא היכר, ומשום כך רבות מהפסיקות בדורות הקודמים כבר אינן רלוונטיות, או מנותקות מהמציאות; אחרים דוחים בהינף יד גישות מודרניות או פוסט-מודרניות, בטענה שאין להן דבר וחצי דבר עם ההלכה המקובלת. הרב הנקין סלל דרך שונה: הוא חיבר את מסורת פסיקת ההלכה עם ההווה, לא על ידי בחירת מקורות שמתאימים לו והתעלמות מאחרים, אלא על ידי לימוד דברי הפוסקים בדקדוק רב. גם אם פסיקתו הלכה למעשה נטתה להקל או להחמיר, הוא תמיד עיגן אותה במסורת ההלכה, הדגים כיצד היא נשענת על כתפי ענקים, והאיר את הדרך שבה העפיל עד לשם.

מידותיו ותכונותיו של הרב הנקין - יושרה בחתירה לאמת, דייקנות, נכונות לבחון נקודות מבט שונות, הסקת מסקנות מקוריות, מתן אמון בשואלים, הישענות על מסורת סבו,

15. מנהגי מהרי"ל, ערב יום הכיפורים, ג'-ד'.

16. שו"ת ריב"ש, סי' תכה.

הבנה מעמיקה, יחס מכובד ומכבד ואמון בפוטנציאל הרוחני הגלום בכל יהודי - עשויות ללמד אותנו לראות למרחקים, אם נשכיל ללכת לאורו.

